

ХИПОТЕЗА О ЛУЦИ КАО ПИСЦУ ПОСЛАНИЦЕ ЈЕВРЕЈИМА

Како нас Јероним извештава разлике у језику и стилу између посланице Јеврејима и осталих посланица апостола Павла биле су разлог што појединци посланицу Јеврејима нису сматрали делом Павловим¹. Климент Александриски је покушао да објасни ове језичке разлике претпоставком да је посланица Јеврејима првобитно написана на јеврејском језику па је касније на грчки превео еванђелист Лука или Климент Римски. Ориген је отишао мало даље мислећи да је ту Апостолове мисли неко други изложио, можда неки његов ученик, при чему опет спомиње Луку и Климента Римског². Сличне мисли можемо наћи код Теодорита, Ефталија, Примасија, Јована Дамаскина, Теофилакта и других каснијих црквених писаца. У прилог овога гледишта наводи се и један потпис у кодексу 31(αρχὸς Ἑβραίων ἑυράφη Ἑβραϊστὴ)³

Претпоставка да је посланица Јеврејима првобитно написана на јеврејском језику нема основе у историском предању онога времена када је написана, већ почива на личним мишљењима појединих отаца за којима су се повели каснији. Они су на ту идеју дошли желећи да објасне разлике у стилу између посланице Јеврејима и осталих посланица апостола Павла, убеђени да је иста посланица упућена палестинским хришћанима који су боље знали јеврејски него грчки⁴. У новије време ову хипотезу обнавља Ј. Халет, а нарочито Ј. Д. Михаелис, који се позива на посланицу Јеврејима 11, 21 где се говори о Јакову који је прво благословио синове Јосифове (I Мојс. 48, 15—16) нагнувши се дубоко преко своје палице (I Мојс. 47, 31) и то без икакве везе са главном темом о којој говори, т. ј. са вером. Поменуто два места код Мојсија нису међусобно повезана, а у посланици Јеврејима немају везе са вером⁵. Писац посланице Јеврејима је до поменутог стиха набрајао примере вере, а овај стих нема везе са Јаковљевом вером и зато, по мишљењу Михаелиса, свакако потиче од преводиоца посланице. У јеврејском тексту овај цитат би гласио »И Јаков се молио на свом кревету« и тиме би била изражена вера једног старог човека да ће се обећања испунити и да ће се вратити у обећану земљу⁶. Да посланица Јеврејима није превод са јеврејског обич-

1. De viris Illustribus 5, MPL 23, 647

2. Eusebius, H. E. VI, 14; III, 38; A. Schaefer, Erklärung des Hebräerbriefes. Münster 1893, 11—12

3. Fr. Bleek, Der Brief an die Hebräer. Berlin 1828, 7—8

4. Fr. Bleek, o. c. 10; A. Tholuck, Kommentar zum Briefe an die Hebräer. Hamburg 1840, 73—74

5. J. D. Michaelis, Erklärung des Briefes an die Hebräer. Frankfurt 1780, 46

6. Ibid. 48

но се доказује отсуством семитизама, али Ј. Д. Михаелис сматра да један преводилац, који добро познаје оба језика и уложи довољно труда, може да избегне све трагове оригиналног текста још боље но што је то случај у посланици Јеврејима⁷.

Кад би била вероватна претпоставка да је посланица Јеврејима првобитно написана на јеврејском језику па касније преведена на грчки, грчки текст би се у том случају могао приписивати еванђелисти Луци.⁸ Али ова теорија је сасвим напуштена, јер је грчки језик посланице тако чист и течан да сасвим искључује превод. Посланица Јеврејима обилује параномасијама, играма речи (Јевр. 1, 1; 2, 8; 5, 14; 7, 3; 7, 19; 7, 22—24; 8, 7—8; 9, 28; 10, 29; 10, 34—39; 11, 27; 13, 14—15), а сем тога има пуно фраза и идиома који би се уопште тешко могли превести на арамејски.⁹ Преводилац би морао да узме толику слободу и да употреби велику вештину, да се његово дело не би више могло сматрати преводом већ слободном прерадом. Кад би посланица Јеврејима била превод са јеврејског језика, онда не би било тешко опет са грчког превести на јеврејски. То, међутим, наша посланица не дозвољава. Сем дужих, сложених периода тешкоће у преводу причињавају и извесне једноставне грчке речи које се не могу превести на јеврејски, јер у том језику немају адекватног израза. У таквим случајевима би се морало прибећи описивању појединих израза¹⁰. Кад се још узме у обзир да параномасије нису несвесно и ненамерно постале, онда је много природније претпоставити једног самосталног писца него преводиоца¹¹. Против теорије превода говори леп грчки језик без икаквог семитског колорита и сложени реченички склоп¹². Ј. Х. Мултон иде тако далеко да сматра да еванђелист Лука и писац посланице Јеврејима нису уопште знали арамејски¹³. Посланица Јеврејима није само грчки написана већ је на грчком и замишљена¹⁴, што опет указује на апостола Павла као писца посланице, јер Апостол није само читао грчку Библију већ је и грчки мислио. Апостол Павле је грчки мислио, говорио и писао као својим матерњим језиком¹⁵. Он је додуше био Јеврејин, али је грчки мислио и писао за цео свет па и за своју браћу. Грчки језик није учио у школама, па ипак тај језик тече из његових осећања, и то чисти грчки језик а не преведени арамејски, што га стварно и чини једним класиком јелинизма¹⁶.

Грчки језик је био познат и у Палестини, што видимо из околности да је и сам Спаситељ по свој прилици говорио грчки, јер којим би другим језиком могао да говори у оним крајевима где су живели многобошци, у Тиру и Сидону (Мк. 7, 24) па Декапољу који се састојао од

7. Ibid. 49

8. B. F. Westcott, The Epistle to the Hebrews. London 1903, LXXVI

9. F. W. Farrar, The Epistle of Paul the Apostle to the Hebrews. Cambridge

1902, 30

10. Fr. Bleek, o. c. 14

11. Ibid. 15

12. J. Belser, Einleitung in das Neue Testament. Freiburg 1901, 602

13. J. H. Moulton, Einleitung in die Sprache des Neuen Testaments. Heidelberg

1911, 14

14. E. Riggenbach, Der Brief an die Hebräer. Leipzig 1913, XX

15. J. Holzner, Paulus, metafr. I. Kotsoni. Athina 1950, 19

16. A. Steinman, Paulus als Schriftsteller. „Theologie und Glaube“ 1917, 605

грчких градова, како са страним јелинистима или проселитима (Јн. 7, 35; 12, 20), како са Пилатом када знамо да се римска власт у провинцијама служила само грчким језиком. Међу хришћанима првога времена био је велики број Јевреја који су говорили грчки (Дел. ап. 6, 1)¹⁷. Јаков старешина Јерусалимске цркве није напустио Палестину па је ипак знао грчки. А да је и народ разумео грчки види се из Дела апостолских 21, 40, где се од апостола Павла очекује да ће говорити на грчком језику. Апостол, међутим, говори на арамејском, што је углавном допринело да су се слушаоци још више умирили. Из овога случаја видимо да је народ више волео да му се говори арамејски, иако је грчки разумео. Овај моменат А. Толук узима као доказ против апостола Павла као писца посланице Јеврејима и пита се: да је апостол Павле написао ову посланицу и наменио хришћанима јудејског порекла, он који је јудејску литературу и језик добро познавао и настојао да свима све буде, зар не би задовољио љубав свога народа према матерњем језику и написао посланицу на арамејском?¹⁸ Мишљење А. Толука би имало основе само кад би били сигурни да је посланица Јеврејима упућена палестинским хришћанима, који су у то време свакако радије слушали арамејски него грчки. Што је посланица написана на грчком језику, то ми не можемо заједно са А. Толуком узети као доказ против апостола Павла као писца посланице, већ једино као доказ да иста није намењена јерусалимским или палестинским хришћанима.

На питање како је јеврејски текст могао тако да нестане, а да ни један од црквених отаца о њему ништа не говори нити шта зна, Ј. Д. Михаелис одговара сасвим једноставно: међу црквеним оцима је било врло мало њих који су јеврејски текст разумели, а Јерусалим је неколико година после појаве посланице Јеврејима разорен; хришћани су се из Јерусалима иселили, док су њихова деца већ другим језиком говорила¹⁹. На крају својих излагања Ј. Д. Михаелис признаје да не зна ко би могао да буде преводилац, али је сигуран да је посланицу превео неки Павлов ученик по његовом налогу и у његовом присуству²⁰. Но да је посланица Јеврејима била првобитно написана на јеврејском језику, не би у њој било тумачења имена Мелхиседека цара Салимског²¹. Сем тога реч *διαθήκη* у грчком језику може да значи тестамент и савез, и не одговара јеврејском *berith*, што значи само савез²². У атичком дијалекту *διαθήκη* значи увек тестамент, тј. последње завештање наследства пред смрт²³. У Септуагинти ова реч значи и установљење или одредба (Сир. 11, 20; 14, 12; 16, 22; 42, 2; 44, 20; 45, 5. 17. 24; 47, 11)²⁴ и савез, као превод јеврејске речи *berith*²⁵. У посла-

17. A. Tholuck, o. c. 77

18. Ibid. 78—79

19. J. D. Michaelis, o. c. 54

20. Ibid. 79—80

21. Chr. Fr. Boehme, Epistula ad Hebraeos. Lipsiae 1825, XIII

22. J. Calvin, In omnes Pauli Apostoli epistolas atque etiam ad Hebraeos commentarii, vol. II. Halis Saxonum 1831, 380

23. E. Riggenbach, Der Begriff der *Διαθήκη* im Hebräerbrief. Leipzig 1908, 3

24. Ibid. 11

25. Ibid. 6

ници Јеврејима реч διαθήκη је узета у значењу савез, у свим случајевим изузев 9, 16, где значи тестамент (ср. Јевр. 9, 16; 8, 8—12; 10, 16—17; 12, 24; 9, 1. 18)²⁶.

Све ове чињенице учиниле су да је напуштена претпоставка о преводу, али је остао још увек изван број научника који еванђељисту Луку сматра највероватнијим конципијентом посланице. Таквих је било још у Оригеново доба, а у новије време ову теорију заступају Гроциус, Хуг, Цил, Делингер, Делич, Давидсон, Герике, а од православних теолога Е. Золотас. Сви се они позивају на сличности у стилу и језику између посланице Јеврејима и Лучиних списа нарочито Дела апостолских²⁷. У проналажењу тих сличности нарочито се истиче Фр. Делич, који указује и на извесне медицинске термине у посланици Јеврејима (4, 12; 5, 12—14; 12, 12; 5, 11; 6, 12) који би одговарали Луци као лекару²⁸. На крају свога коментара он вели да ко ово дело није само прелистао већ и простудирао, мора увидети да је више него вероватно да Лука на било који начин има учешћа у писању посланице Јеврејима. У уводу Лучиног еванђеља и у другом делу Дела апостолских имамо исти тон као и у посланици Јеврејима, а ако узмемо у обзир да разлике у излагању између дела Лучиних и посланице Јеврејима претстављају нужну последицу различитих циљева и Лучине зависности од старијих узора, онда ће упадне сличности посланице Јеврејима са Лучиним списима, како у речнику и излагању тако и у карактеристичним моментима учења, бити још упадљивије. Апостол Павле по мишљењу Фр. Делича ни у ком случају не може да буде писац посланице, јер нежни и фини колорит, уметничко састављање речи, музички ритам посланице, све то стоји у оштрој супротности са снажним напором који код апостола Павла показују многе анаколуте, парентезе и тешке периоде. Исти научник признаје да се у посланици Јеврејима може наћи исти начин коришћења Светога писма Старога завета и иста типолошко-алегориска метода као и у посланици Галатима (4, 21—31), Римљанима (5, 14), 1 Коринћанима (10, 1—6), али се чуди што у посланици Јеврејима не може да нађе оне идеје које претстављају жиле куцавице у теологији апостола Павла. Апостол Павле сав живи у супротности између вере и закона, он је законом закону умро. Није позват за апостола за време Христовог земаљског живота и зато сав живи у васкрсењу Христовом. Његов позив је био да објави Христа међу многобошцима, да одели Цркву од синагоге и да позове многобошце на спасење. Од ова три основна момента у учењу апостола Павла у посланици Јеврејима налазимо само у 13, 20 једно узредно указивање на васкрсење Христово. Зато ту треба претпоставити слободну личну обраду од стране једног другог писца. Једном гениалном ученику довољно је само неколико савета његовог учитеља па да покаже своју стваралачку способност.

26. P. G. Schmiedel, Quae intercedat ratio inter doctrinam epistolae ad Hebraeos missae et Pauli apostoli doctrinam. Ienae 1878, 35; E. Riggenbach, o. c. 12.

27. Fr. Bleek, Einleitung in das Neue Testament. Berlin 1875, 601; H. Höpfel-B. Gut. Introductio specialis in Novum Testamentum. Romae-Neapoli 1949; Π. Ν. Τρεμπελα, 'Υπόμνημα εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους καὶ τὰς ἑπτὰ καθολικάς. Ἀθήναι 1941, 17

28. Fr. Delitzsch, Kommentar zum Briefe an die Hebräer. Leipzig 1857, 705—706

Његово дело је у том случају оригинално, иако се учитељ у њему увек препознаје. Гениални дух уопште прима потстреке споља, али они само покрећу његове личне способности. Тако је и еванђелист Лука писао посланицу Јеврејима на потстрек апостола Павла и на тај начин показао јединство са својим учитељем, мада је задржао и своје лично обележје. Сем тога посланица 2 Тимотеју нам приказује апостола Павла у једној ситуацији која је за писање посланице Јеврејима посредством Луке врло погодна. У тој посланици Тимотеј је умољен да брзо дође Апостолу (4, 9) и док је Апостол ове речи писао Лука, његов верни пратилац је једини уз њега (4, 11). Лука је са Апостолом пренео еванђеље из Азије у Европу (Дел. ап. 16, 10), а био је са њим и приликом последње посете Јерусалиму (Дел. ап. 21, 17). Уз то Лука је био из Антиохије и као такав вероватно сасвим близак палестинским хришћанима²⁹. Фр. Делич се даље пита да ли је сасвим случајно што посланица Јеврејима долази после посланице Филимону, у чијим се последњим стиховима спомиње Лучино име? Да апостол Павле није непосредни писац посланице Јеврејима, то Фр. Делич сматра као сигурно. Да је еванђелист Лука написао исту посланицу по налогу апостола Павла, то сматра као највероватније, а као могуће да је Лука самостални писац. Да је неко други сем еванђелисте Луке директни или индиректни писац, то му изгледа као једна могућност која се не може сасвим порећи, али та могућност лебди у ваздуху и није доступна научном сазнању. На крају Фр. Делич вели да његова истраживања почивају на солидним темељима најстаријег црквеног сведочанства, али зато ипак признаје да се резултати његових истраживања могу узети само као велика вероватноћа. Он пишеца посланице Јеврејима у свом коментару назива апостолом, јер сматра да он има права на тај назив; ко је дух једног апостола тако унео у апостолско учење као што је то случај са писцем посланице Јеврејима, тај има апостолски дух иако му апостолско достојанство недостаје³⁰.

Од Климента Александриског па до данашњег дана сличности у језику и стилу између посланице Јеврејима и списка еванђелисте Луке привлаче пажњу свакога онога ко се бави овом посланицом. Али те сличности нису тако велике да би се на основу њих могло доћи до закључка да су посланица Јеврејима и Лучини списи дела једног те истог писца³¹. Постојеће паралеле могу у најбољем случају једна другу да илуструју, али се њима не може доказати зависност посланице Јеврејима од еванђелисте Луке³². Уз то писац посланице Јеврејима је по пореклу Јудејин и тако добро познавање и тумачење Светога писма Старог завета, какво видимо у посланици Јеврејима, тешко би могли очекивати од једног хришћанина из многобоштва у тако рано време³³. Еванђелист Лука је био проселит, а из посланице Јеврејима се види да је њен писац јудеохришћанин³⁴. Луци као писцу посла-

29. Ibid. 701—705

30. Ibid. 706—707

31. Fr. Bleek, o. c. 601

32. H. Windisch, Hebräerbrief. Tübingen 1913, 113

33. Ibid. 114

34. Fr. Bleek, o. c. 601

нице Јеврејима у прилог говори чист језик и појединости у фразеологији, али је све то мало према разликама које постоје у стилу и начину излагања. Лука је лак и једноставан, док је посланица Јеврејима реторски величанствена³⁵, а оно мало семитизама што се код Луке може наћи, није доказ да је он био јудеохришћанин већ само да се јеврејским изворима користио³⁶. Лучин стил је по елеганцији и речитости инфериорнији у упоређењу са стилем посланице Јеврејима, а мисли које срећемо у овој посланици не налазимо код еванђелисте Луке. У посланици Јеврејима има и поетских жица, чија се снага и узвишеност не може наћи код еванђелисте Луке³⁷. Сем тога у посланици Јеврејима нема многих речи које су карактеристичне за еванђелисту Луку, а с друге стране код Луке нема омиљених речи и израза апостола Павла, које видимо у посланици Јеврејима. Еванђелист Лука не употребљава спајање реченица помоћу релативних заменица и партиципа, као што то видимо код апостола Павла и у посланици Јеврејима. Сродност у језику између посланице Јеврејима и еванђелисте Луке може се објаснити везом која је постојала између еванђелисте Луке и апостола Павла³⁸. У Лучином еванђељу има толико сличности са посланицама апостола Павла у погледу језика, мисли и учења, да би се оно могло назвати еванђељем апостола Павла. Треба ипак приметити да еванђелист Лука није једноставно записивао проповед апостола Павла као што је Марко поступио са проповеди апостола Петра, већ је својим сопственим трудом и истраживањима написао своју књигу³⁹. Према томе сличности између списа еванђелисте Луке и посланице Јеврејима, колико их има, нису доказ да је Лука писац посланице Јеврејима, већ да је ова посланица заиста Павлова.

Када је посланица Јеврејима писана, еванђелист Лука није био уз апостола Павла. Да је то био случај, пратилац Апостолов би у посланици био спомену⁴⁰. И што је веома важно, права црквена традиција ништа не говори о еванђелисти Луци као писцу посланице Јеврејима⁴¹.

Разлике у језику, стилу и учењу између посланице Јеврејима и осталих посланица апостола Павла ми објашњавамо различитим циљевима, поводима и околностима под којима су његове посланице писане. Присталице хипотезе о Луци као писцу посланице Јеврејима не усвајају оваква објашњења, али не презају, нарочито Фр. Делич, да баш на исти начин објашњавају разлике између посланице Јеврејима и списа еванђелисте Луке. Је ли то научност, или можда — беспринципијелност.

35. G. Lünemann, *Kritisch exegetisches Handbuch über den Hebräerbrief* (In XIII Abt. von Meyers Comm.). Göttingen 1878, 23

36. *Ibid.* 32

37. Chr. Fr. Boehme, o. c. XXXIX

38. B. Heigl, *Verfasser und Adresse des Briefes an die Hebräer*. Freiburg 1905, 131

39. H. Höpfl-B. Gut, o. c. 106

40. J. D. Michaelis, o. c. 79

41. G. Heigl. o. c. 132

Z u s a m m e n f a s s u n g

Dr EMILIJAN M. ČARNIĆ

DIE HYPOTHESE VON LUCAS AUTORSCHAFT
DES HEBRÄERBRIEFES

Der Autor dieses Artikels analysiert Geschichte und Beweise der Hypothese von Lucas als Übersetzer und Verfasser des Hebräerbriefes. Er ist der Meinung, dass Lucas kein Übersetzer des Hebräerbriefes. Er ist der Meinung, dass Lucas kein Übersetzer des Briefes sein kann. Lucas könnte es nicht sein weil die Schönheit und stillistische Feinheiten der gebrauchten griechischen Sprache die Vermutung nicht erlauben, dass es sich um Übersetzung aus dem aramäischen handelt. Desto weniger könnte angenommen werden, dass Lucas Konzipient oder echter Autor dieses Briefes sei. Gegen diese Hypothese spricht die ausgezeichnete Kenntnis des Alten Testaments, sowie der alt- und neutestamentlichen Theologie, was von einem Christen aus dem Heidentum nicht zu erwarten wäre.

Р е з ю м э

Др ЕМИЛИЈАН М. ЧАРНИЧ

ГИПОТЕЗА ОБ ЕВАНГЕЛИСТЕ ЛУКЕ КАК ПИСАТЕЛЕ
ПОСЛАНИЯ К ЕВРЕЯМ

Излагая историю и аргументы гипотезы об евангелисте Луке как переводчике и писателе послания к Евреям, автор настоящей статьи приходит к заключению, что евангелист Лука не мог быть переводчиком послания, потому что прекрасный греческий язык и сложный стиль послания не допускают предположения, что послание переведено с арамейского языка. Еще менее вероятным является мнение, что евангелист Лука является составителем или действительным автором послания. Против такого предположения говорит превосходное знание священного писания Ветхого Завета, а также ветхозаветного и новозаветного богословия, что в то время от христианина из язычников, каким был евангелист Лука, нельзя было ожидать.